İnşa
3, 2026, 164–179

Kitâbiyat

Mehmet Mazak
Şehri Görmek
İstanbul: Yeditepe, 2026, 196 s.

Ahmet Emre Bilgili*

Rahmetli İlber Ortaylı Hoca "Kastamonu'ya gitmek de Paris'e gitmek kadar seyahattir, önemli olan etrafa bakma sanatıdır" diye yazmıştı. Mehmet Mazak'ın 'Şehri Görmek' isimli kitabı elime geçtiğinde ilk bu söz aklıma geldi ve okurken de zihnimde bir yaklaşım olarak kaldı. Hocanın sözüne dönecek olursak; Kastamonu'nun kültürel mirasına elbette diyecek bir şeyimiz yok, özellikle konaklar konusunda ülkemizin en iyi şehirlerindendir. Burada kastedilen; gezilen, ziyaret edilen şehirlerde eğer bakmasını bilemezsek, yani böyle bir niyetten yoksun isek o vakit şehirlerin ayırt edici özelliklerinden de mahrum kalırız, detayları zaten fark edemeyiz, öğretici de olmaz demektir. Hocanın gezi felsefesi açısından bir başka vurgusu ise 'bakmanın bir sanat' olduğu hususudur.

İşte Mazak'ın çalışması tam da buna işaret ediyor. Kendi şehirlerini biz okurlarla paylaşıyor, öğretici ve geziye hazırlayıcı oluyor. Birçok yazar şehre dair

*Prof. Dr., Marmara Üniversitesi
aebilgili@hotmail.com

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23533420

Ahmet Emre Bilgili*

izlenimlerini, hatıralarını, gördüklerini kaleme alır. Bunlar; elbette gezdiği, gördüğü, baktığı ve aynı zamanda sevdiği, bir şeyler bulduğu şehirler içerisinden olacak. Dolayısıyla her yazarın 'kendi şehirleri' vardır ve onları aşkla kaleme alır. Sizler şehir gezmek için imkân ve fırsat kollayanlar olarak herkesin şehirlerini sevmek ve gitmek zorunda değilsiniz. Bu sebeple sizlerin de seçici olarak 'benim şehirlerim' dediğiniz şehirleriniz olmalı. Mazak da doğal olarak kendi şehirlerini yazmış. Tabi ki her kitap bir usul dairesi içinde yazılır. Yazar da buna dair önce kendi yaklaşımını ortaya koymuş. Kurgusunu şehir ve insan ilişkisi üzerinden geliştirmiş.

Çalışma beş ana bölümden ibaret. İlk bölüm teorik bilgilerden oluşuyor ama sanki çalışmanın mukaddimesi mahiyetinde bilgiler var. Adeta gezi kültürünün felsefesine dair bir deneme gibi. Burada işin teorisi sayabileceğimiz hususlar 'şehir ve insan' da anlatılıyor. Bizce burası önemli zira bu ilişkiyi doğru kuramaz isek şehre bakabilmeyi, görebilmeyi başaramamış oluruz. Burada maksadın hasıl olabilmesi için göz, kalp ve aklın birlikteliğine vurgu yapılıyor.

Diğer önemli boyut ise 'şehir insan içindir' sözünde gizlidir. Bunun açılımını Hacı Bayram-ı Veli'nin sözü o kadar mükemmel ortaya koyuyor ki sadece sözü anlamaya gayret edelim kafidir.

> *Nagehan ol şara vardım, ol şarı yapılır gördüm*
> *Ben dahi bile yapıldım taş ü toprak aresinde*

Aslında bu sözün muhteşem bir benzeri ve tamamlayıcısı var. Fatih Sultan Mehmed Han'ın sözü.

> *Hüner bir şehir bünyâd etmektir*
> *Reâyâ gönlün âbâd etmektir*

Bu iki söz de aynı kapıya çıkıyor. Şehri imar etmekten maksat içindeki insanı imar etmeye yöneliktir. İşte şehrin imarı asla bu hedef ile bir çelişki içinde olmamalıdır, zira asıl olan içindeki insanın imarıdır. Mimarlık felsefesi ve kültürü de bunu zorunlu kılar ve bunu tüm mimari yaklaşımlarda görebiliriz. Fatih Sultan Mehmed ve Hacı Bayram-ı Veli'nin sözlerinin ortak yorumu; şehri görme kavramını merkeze alarak, tatma, koklama, dokunma, bütün duyularımızın harekete geçmesi için şehri sevmemizde önemli rolü bulunur. Görmek bir akıl, irade şuur ve idrak işidir diyor Mazak.

Yazarımız kitabın içeriğini oluştururken İstanbul, Anadolu şehirleri, Balkan şehirleri ve Bakü üzerinden gitmiş. Biraz kadim Osmanlı ufku onu yönlendir-

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23533420
İnşa, 3, 2026, 164–168

miş olmalı. İyi de olmuş, kültürel bir taban üzerinden yol alınmış.

Kitabın ikinci bölümünde sadece İstanbul var. 2010 Kültür Başkenti İstanbul çalışmasının ana mottosu olan 'Sahne senin İstanbul'u hatırlattı. Mazak da İstanbul'u sahneye çıkarmış. Şehir anlatmaya başlamanın -tabiri caiz ise- besmelesi gibidir İstanbul. Bir de bu şehirde yaşayarak, hemhal olarak, kültür sanatı ile uğraşarak mesai yapınca aksi mümkün olamaz zaten. Bu bölümde birinci kısımda ortaya konulan bakış açısı ile İstanbul'u görebilme gayreti içeresinde oluyoruz. İstanbul'da yaşayan herkesin ortak görüşü olan Boğaziçi'ne bir medeniyet perspektifi açısından bakmak sağlam bir rasyonaliteye dayanır. Göklere atılan imza hüviyetindeki mahyalara, mehtap alemi kültürüne, adı ile müsemma semt kültürüne, Osmanlı içeceği kahveye ve dünyada en iyi örneklerinin bulunduğu deniz fenerlerine odaklanmak şehir-kültür ilişkisi inşa etmek açısından anlamlı olmuş.

Üçüncü bölümde yazar, Anadolu şehirlerine açılıyor. Türklerin Anadolu'ya giriş kapısı olan Ahlat'tan başlaması elbette çok önemli. Görenler bilir hakikaten Ahlat'ın kültürel mirası ve tarihteki rolü nedeniyle son derece önemli bir şehir. Selçuklu mezarlığı ve kümbetleri nadir olanlardan. Cumhurbaşkanlığının orada tesisi ile var olması da bu öneme dayanır. Bundan sonra; Alanya, Antalya Kaleiçi, Göynük, Bitlis, Kars, Eskişehir Odunpazarı ve Mersin var.

Burada yer alan şehirlerin tümü seçkin bir kültürel mirasa sahip olan şehirler. Ya tarihteki siyasî/ticari rolü açısından ya çok önemli insanlar yetiştirdiği için veya kültürel miras açısından öne çıkan bir tarihi şehir merkezine (Old City) sahip olmasından kaynaklanıyor. Fakat burada Mersin'in izahını bulmak zor görünüyor. Mersin, yazarın da belirttiği üzere cumhuriyetin ilk yıllarında bile bir sahil köyü/kasabası hüviyetinde. Bunun tek açıklaması var. Bizim kültürde insanın doğduğu yer de doyduğu yer de kutsal bir aidiyetle ilişkilendirilir. Ama yazarın da hakkını yememek gerekir. Bu vesileyle benim de istifade ettiğim dört başı mamur bir Mersin tarihi bilgisi ortaya çıkmış.

Fakat yazar açısından şu durumun asla affı olamaz. Hemen yanı başında bulunan ve hakikaten hem kültürel miras hem de manevî boyutu açısından mükemmel ötesi bir şehir olan Tarsus'u es geçmesini izah edemeyiz. Yazarın Tarsus'u detayları ile görmemesi ve bilmemesi zaten mümkün değildir. Nokta diyoruz ve kitabın diğer baskılarında bunun kazasını yapmasını bekliyoruz.

Dördüncü bölüm ise Balkan şehirleri üzerine kaleme alınmış. Bilindiği üzere Balkanlar siyasî ve kültürel açıdan bizden olarak gördüğümüz ve aşkla sevdi-

ğimiz bir coğrafya. Hem Mostar gibi bilinen eserler hem de çok sayıda Osmanlı devlet büyüğü ve manevîyat açısından medreseler, tekkeler geçmişle irtibatımızı kuran unsurlardır. Elbette asıl bunları barındıran şehirler ve şehir kültürünü dikkate alan yazar doğal olarak yine kendi şehirleri üzerinden gitmiş. Ve bu çerçevede; Üsküp, Saraybosna, Adriyatik kenarındaki Türk şehri Eski Bar, dünyaca ünlü Mimar Sinan yapısı diyebileceğimiz Mostar köprüsünün de bulunduğu şehir olan Mostar, yine Balkan coğrafyasında iyi bilinen ve yazarın ifadesi ile ruhun şifa bulduğu mekân olan Blagay Tekkesi anlatılmış.

Kitabın son bölümü ise 'Şehir ve Kafkasya' ismi altında İçerişehir Bakü'ye ayrılmış. Benim de birkaç kez gezme fırsatı bulduğum Azerbaycan'ın başkenti Bakü'nün Old City'si olan İçerişehir, hakikaten tam ve iyi korunmuş bir tarihi kenttir. Gezilmeye, görülmeye değer bir şehirdir.

Mehmet Mazak'ın 'Şehri Görmek' isimli kitabı hakkında söyleyeceklerimiz genel olarak bunlardan ibaret. Bu vesileyle Şehir ve mektep ilişkisine kısaca değinmek gerekir. Sadece ulusal değil gezilmeye görülmeye değer şehirlerin mektep olma hüviyeti bulunur. Şehir eğitimi açısından beylik bir sözle ifade edecek olursak; şehirler bizim hocalarımızdır. Geçmişten günümüze ve geleceğe mesaj taşırlar. Şehirde yaşayanlar da öğrenci konumundadırlar.

Şehrin kültürel mirasını ve günümüz kültürel zenginliğini kazanıma dönüştürmek bireysel gelişim açısından çok boyutlu bir katkı anlamına gelir. Zira şehrin kültürel mirası ve tarihi objeleri günümüz insanına daima mesaj verir. Bir bütün olarak bu kazanım bireyin ufkunu açar, dünyasını ve bakış açısını geliştirir. Olaylara yaklaşımı daha şümullü ve medeniyet endekslidir. Şehrin kültür mirasının ve gündelik kültürün kazanımı, bireyin hangi mesleği yaptığına bakılmaksızın öğrenciliğinde ve mesleğini yapma sürecinde ciddi ve ufuk açıcı bir fonksiyon icra eder. Bu durum ise özellikle öğrencilerin yetişmesinde önemli rol oynar. Ve ancak ufuk zenginliği kazanabilenler işlerinde sıradanlıktan kurtulur ve ciddi başarılar elde ederler.

Bütün medeniyetler ve dolayısı ile bu çerçevedeki insani gelişmeler şehirlerde neşvü nema bulurlar. Şehir, bireyi besler birey medeniyet inşa edici çalışmalarda bulunur, sonraki süreçte ise her ikisi de birbirini beslemeye devam eder. Bu doğal döngü içerisinde şehrin bir bütün olarak birey tarafından kazanıma dönüştürülmesi gerekir. Bu dönüşüm kişi açısından bireysel, devlet açısından sosyal bir kazanım demektir. Aksi durum da hem birey hem toplum açısından kayıp anlamına gelir.

Şehri bir bütün olarak bireysel ve sosyal bir kazanıma dönüştürmek hepimiz ve ülkemiz için devamlılığı olan kültürel bir kazanım sayılır. Tanpınar›ın dediği gibi; ‹Ancak sevdiğimiz şehirler bizimle değişirler ve değiştikleri için de hayatımızın bir zenginliği olarak bizimle beraber yaşarlar'. İbn Haldun'un ifadesi ile şehirler bunun için *medeniyetin kabıdır*.